

OBJAVLJIVANJE U OTVORENOM PRISTUPU: ŠTO SE KRIJE ISPOD HAUBE?

Lea Škorić

Jelka Petrak

Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet

Otvoreni pristup u Hrvatskoj – pogled unatrag

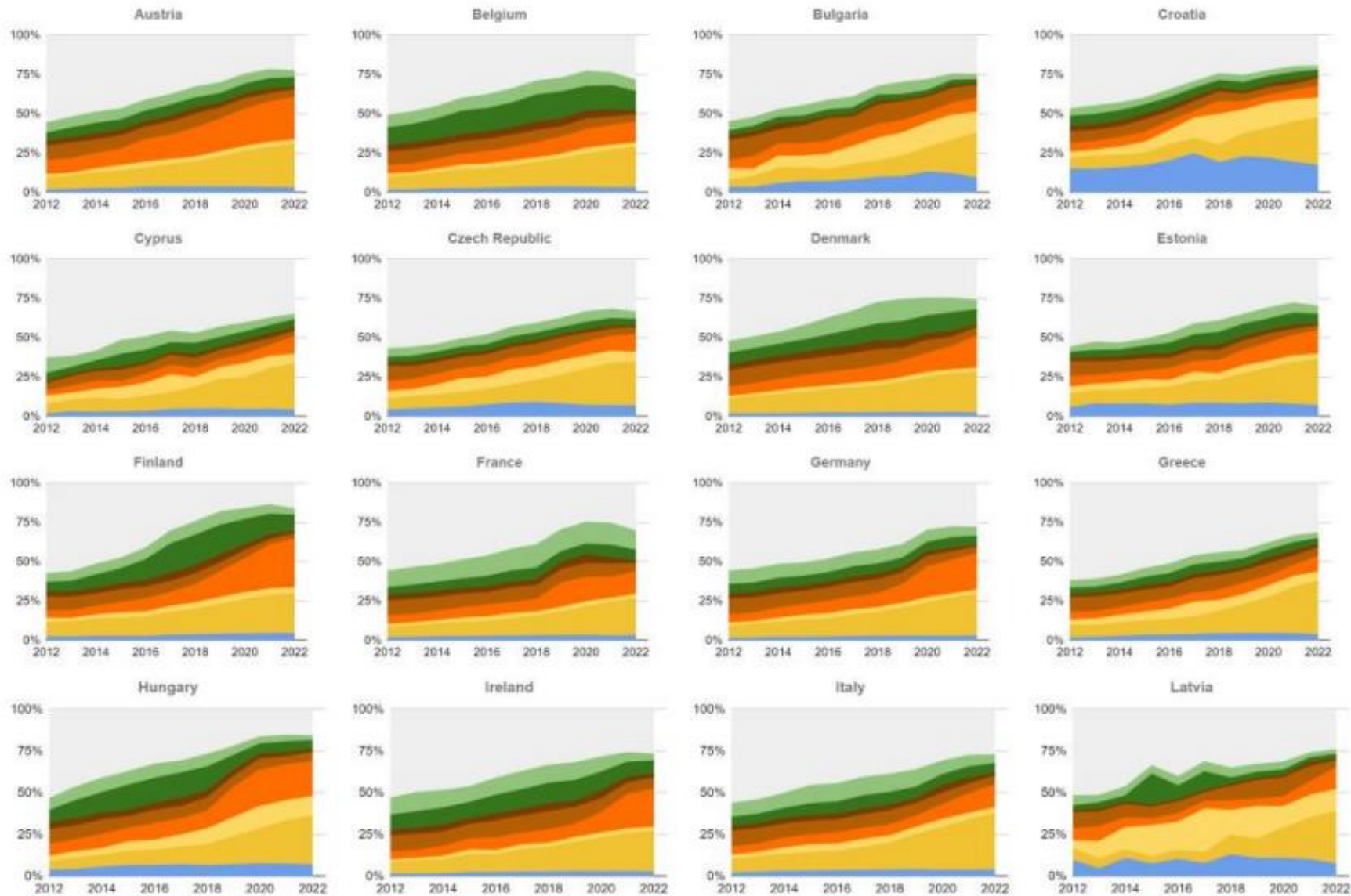
- Otvoreni pristup službeno je dio agende EU od 2007. (Lisabon Treaty)
- Skupina bibliotekara s hrvatskih sveučilišta i znanstvenih instituta aktivno je promovirala otvoreni pristup i zagovarala njegove prednosti od početka 2000.-tih
- 2003. godina - posjet i predavanje Petera Subera, jednog od utemeljitelja filozofije otvorenog pristupa
- 2006. godine – javno predstavljanje Hrčka
- 2012. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu

Otvoreni pristup u Hrvatskoj – stanje danas

- Directory of Open Access Journals (DOAJ) u siječnju 2024. popisuje 159 časopisa kojima je Hrvatska zemlja objave (publishing country), 60% pripada društvenim i humanističkim znanostima.
- 149 časopisa ne naplaćuje bilo kakve pristojbe autorima – dijamantni
- Web Of Science Core Collection indeksira ukupno 133 naslova (31 SCIE, 5 SSCI, AHCI 12, ESCI 77); većina otvoreno dostupna.
- 2023. godine hrvatski autori objavili u WoSCC indeksiranim časopisima 7.715 radova tipa „articles” i „review articles”
 - OA 5.747 ili 64 %
 - Gold 4.420 ili 77 % (od toga u hibridnim časopisima 737 članaka)

Hrvatska u EU okvirima:

Proportion of OA availability, by OA model, of journal articles published between 2012-2022 per country

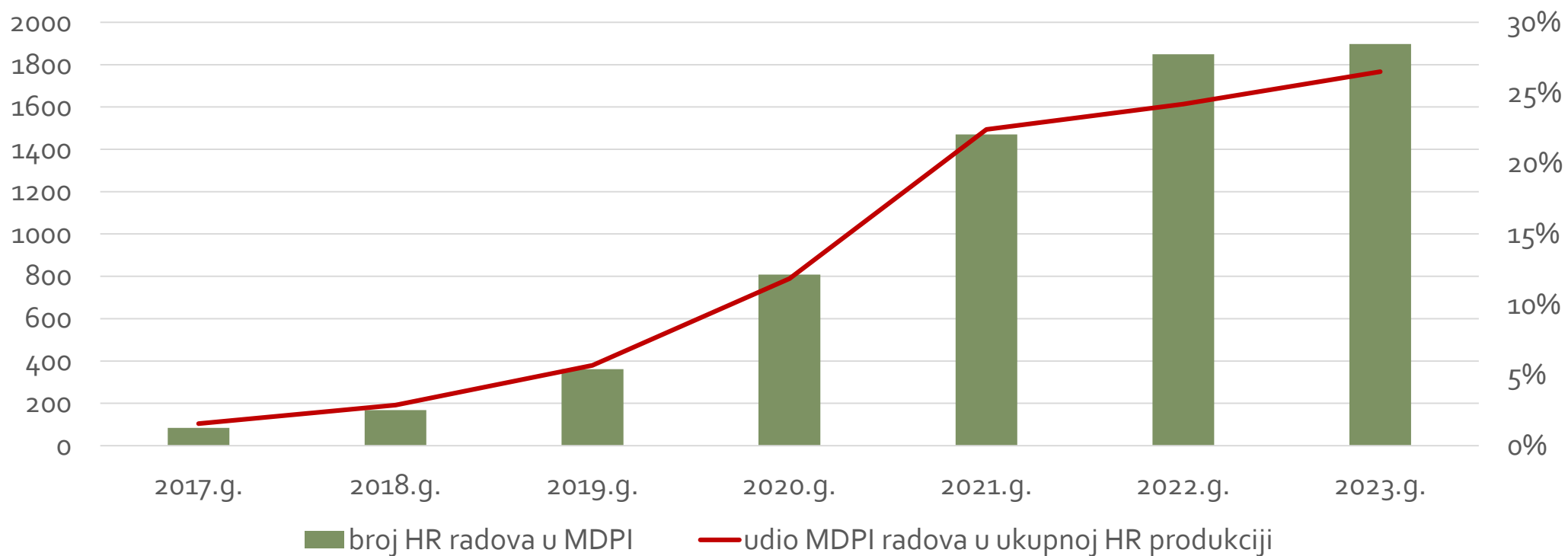
European Commission,
Directorate-General for
Research and Innovation,
Kramer B. [*Study on scientific publishing in Europe : development, diversity, and transparency of costs.*](#)
Publications Office of the
European Union; 2024.
Available from:
[doi/10.2777/89349](https://doi.org/10.2777/89349)

Što smo istraživali?

Obrazac objavljivanja hrvatskih autora u OA, njihove stavove prema OA općenito i prema trenutnoj praksi objavljivanja u OA

- Petrak, J., Škorić, L. i Macan, B. (2022) **Pogled ispod haube – što stoji iza velikog porasta broja radova hrvatskih autora u časopisima izdavača MDPI?** *Kemija u industriji : časopis kemičara i tehnologa Hrvatske*, 71 (5-6), 309-315
doi:10.15255/kui.2022.007.
- Macan, B., Škorić, L. i Petrak, J. (2024). **Otvorenost, ali pod koju cijenu – stavovi i praksa hrvatskih autora**, *Kemija u industriji*, 73(1-2), 45-56.
doi:10.15255/KUI.2023.023

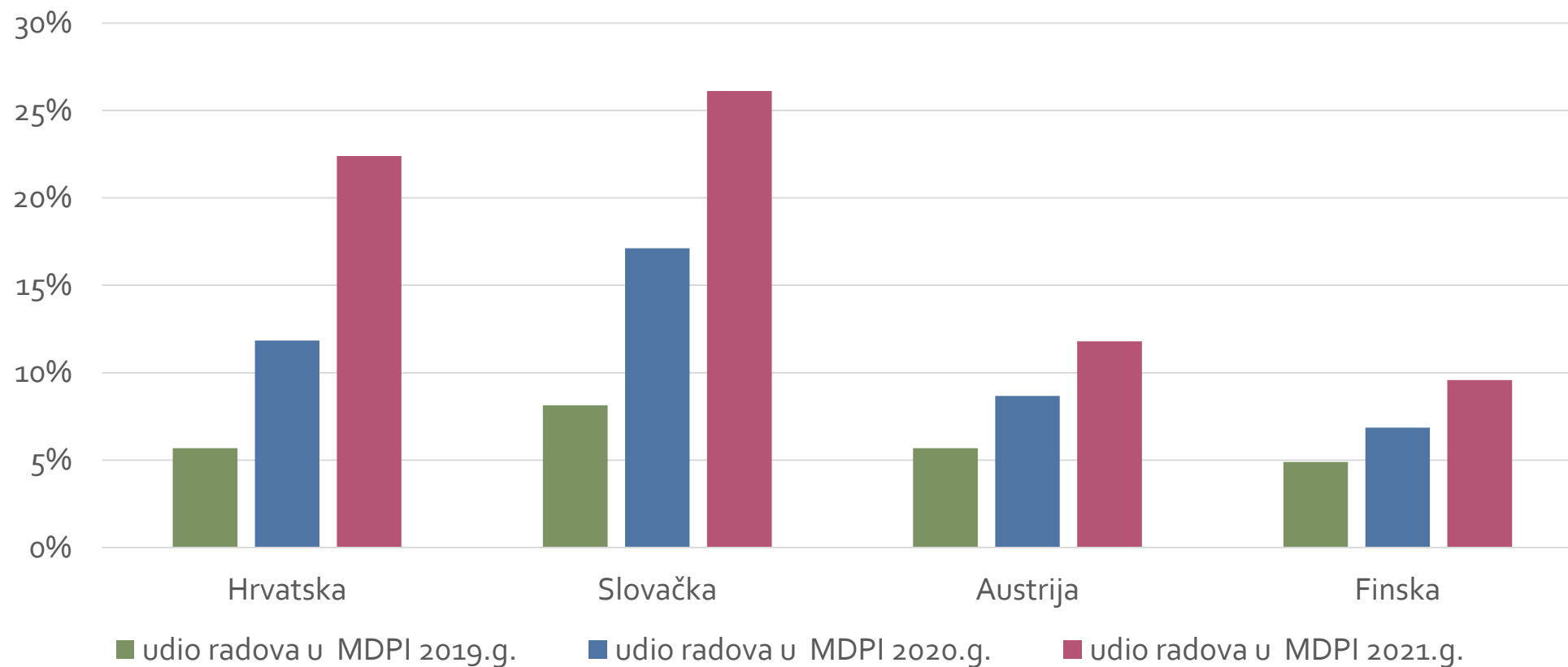
HR i MDPI - ljubav koja buja

Pogled ispod haube

- Kojim su izdavačima hrvatski autori najviše skloni?
- Znamo li koje iznose hrvatski autori izdvajaju za objavljivanje zlatnim putom u inozemnim časopisima?
- Zbog čega su se hrvatski autori priklonili MDPI-ju, u čijim časopisima objavljuju više od petine svih svojih izvornih i preglednih radova, odnosno oko trećine svih radova koje WoSCC označava kao OA? Je li razlog:
 - teži put objave u uglednim “zatvorenim”, odnosno hibridnim časopisima?
 - visina naknada za objavu u OA-u kod drugih međunarodnih izdavača?
 - nepostojanje transformativnih ugovora na nacionalnoj razini?
 - način na koji MDPI upravlja rukopisima i objavljivanjem?
 - povlastice koje MDPI daje svojim autorima i recenzentima?

Može li drugačije?

Kako pronaći odgovore?

- Sljedeće istraživanje proveli smo online anketom među članovima hrvatske akademske zajednice na koju su pristigla 763 potpuna odgovora

Znanstveno područje	Broj odgovora	Udio
prirodne znanosti (A1)	175	22.94%
društvene znanosti (A5)	158	20.71%
tehničke znanosti (A2)	146	19.13%
biomedicina i zdravstvo (A3)	98	12.84%
humanističke znanosti (A6)	85	11.14%
biotehničke znanosti (A4)	52	6.82%
interdisciplinarna područja znanosti (A7)	48	6.29%
interdisciplinarna područja umjetnosti (A8)	1	0.13%

Za 84 %
anketiranih
članak je
najvažniji oblik
objave!

Stavovi o otvorenom pristupu

Podrška otvorenom pristupu

- više od 75 % ispitanika daje načelnu podršku otvorenom pristupu
- oko 65 % smatra da OA doprinosi znanstvenom i obrazovnom procesu te javnom dobru općenito
- oko 85 % drži da OA ubrzava prijenos novih informacija
- oko 83 % ih misli da je OA čitateljstvo veće od onog koje skloni tradicionalnom obliku

Najuočljivije negativne strane OA

- trećina anketiranih smatra da OA dodatno povećava komercijalizaciju znanstvenog izdavaštva
- oko 45 % drži da OA slabi sustav recenzije i povećava broj u sustavu dostupnih informacija
- oko 70 % ispitanika smatra da tradicionalni način objavljivanja nema prednosti pred OA

Odabir časopisa: domaći ili međunarodni?

Znanstveno područje	Domaći časopisi		Inozemni časopisi	
	Mod	Medijan	Mod	Medijan
Prirodne znanosti	0	0	2	4
Tehničke znanosti	0	0	2	4
Biomedicina i zdravstvo	0	1	2	4
Biotehničke znanosti	1	1	5	5
Društvene znanosti	2	2	1	2
Humanističke znanosti	1	2	1	1
Interdisciplinarna područja znanosti	0	1	0	3

- Tijekom posljednje dvije godine u domaćim časopisima nije objavilo niti jedan rad:
 - 71 % autora iz područja prirodnih znanosti,
 - 53 % iz tehničkih znanosti
 - 35 % iz medicinskih znanosti
- U istom razdoblju samo 10% ispitanika nije objavljivalo u inozemnim časopisima:
 - 32 % autora iz područja humanističkih znanosti nema radove u međunarodnim časopisima

Modaliteti objave u OA

OA nije presudan čimbenik pri odabiru načina objave. Autori su i dalje skloni tradicionalnom modelu objavljivanja, čemu razlozi mogu biti tradicijske, vrijednosne i financijske naravi.

- DIJAMANTNI model OA – prevladava u domaćim časopisima:
 - 73,7 % onih koji su objavili barem jedan rad u domaćim časopisima odgovorilo da su rad objavili u OA bez naplate pristojbi.
- ZATVORENI pristup i ZLATNI OA financiran putem APC-a – prevladava u međunarodnim časopisima:
 - oko 50 % autora objavilo barem jedan rad u časopisima koji su dostupni uz pretplatu
 - oko 50% barem jedan rad objavili u časopisima koji objavljuju isključivo u OA uz plaćanje APC-a.
- Samo 16 % ispitanika objavljivalo je u HIBRIDNIM časopisima.
- ZELENI put samoarhiviranja u digitalnim repozitorijima nije zaživio:
 - jedino ispitanici iz prirodnih znanosti u 20 % slučajeva navode pohranu u repozitorij.

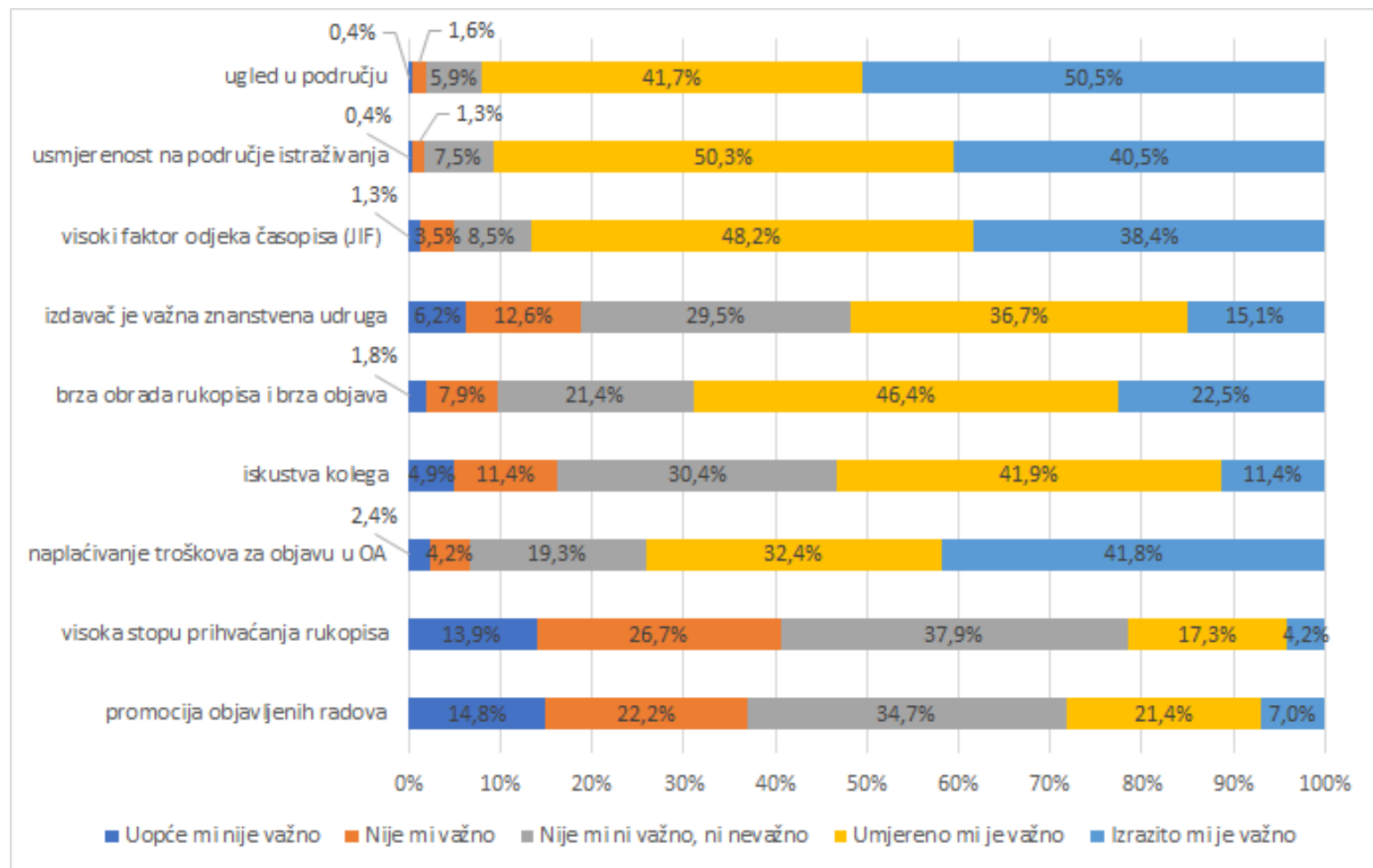
Financiranje objave u OA

Izvori sredstava za pokrivanje troškova objave rada u OA (moguće više odgovora)	Broj odgovora	Udio
kuponi izdavača koji smanjuju cijenu objave rada	136	40,0%
matična ustanova ispitanika	126	37,1%
projekt koji financira HRZZ	109	32,1%
ustanova koautora iz inozemstva	63	18,5%
osobno (privatnim sredstvima)	58	17,1%
projekt koji financira Europska komisija	47	13,8%
ustanova koautora iz RH	44	12,9%
projekt financiran iz nekog drugog inozemnog izvora	39	11,5%
ostalo	39	11,5%

Petina autora besplatno je objavljivala rad(ove) u OA časopisima koji naplaćuje troškove objave, ali su bili oslobođeni plaćanja APC-a temeljem pozivnice ili kupona za besplatnu objavu.

U području humanističkih znanosti ispitanici nisu objavili niti jedan rad u inozemnim časopisima za koji bi trebalo snositi troškove objave

Važnost pojedinih čimbenika prilikom donošenja odluke o odabiru časopisa za objavu rada

- Više od 90 % ispitanika odgovorilo je da im je pri izboru časopisa važan njegov ugled u znanstvenoj zajednici te striktna usmjerenost časopisa na određeno područje istraživanja.
- Nešto manje ispitanika (oko 86%) izdvojilo je važnost čimbenika utjecaja časopisa, naplatu troškova objave (oko 75%) i brzinu obrade rukopisa (70%).
- Ispitanicima s područja prirodnih, tehničkih, biotehničkih i biomedicinskih područja (više od 90%) faktor odjeka važniji je nego onima s područja društvenih (82%) i humanističkih znanosti (58%).

Biste li svoj rukopis poslali OA časopisu koji objavljuje isključivo uz naplatu troškova?

■ DA (52%) ■ NE (48%)

- Ispitanici s područja humanističkih znanosti u najvećem su broju (90%) negativno odgovorili na to pitanje. Ispitanici s područja tehničkih (70%) i biomedicinskih znanosti bili su najbrojniji (67%) u iskazivanju pozitivnog stava
- 31% ispitanika s područja tehničkih znanosti odgovorilo da nema problema s plaćanjem troškova objave, jer ih podmiruju iz projekata ili im to podmiruje ustanova.

Biste li svoj rukopis poslali OA časopisu koji objavljuje isključivo uz naplatu troškova?

Zašto DA?

- Brza recenzija i brza objava, ponekad važna i u procesu znanstvenog napredovanja, te veća mogućnost citiranja
- Podrška OAP-u:
 - "Želim da moj rad bude u OA radi bolje vidljivosti"
 - "Ako je moguće da rad bude OA, istražiti ću sve opcije da tako i bude"

Zašto NE?

- izdavačima OA časopisa koji isključivo objavljuju uz plaćanje troškova objave zarada je važnija od kvalitete objavljenih članaka (60% odgovora)
- manjak sredstava za troškove objave (52%)
- ne želim plaćati troškove objave jer ne podržavam bilo kakve prepreke postavljene objavljivanju znanstvenih rezultata (56 %)
- "APC je perverzija ciljeva otvorene znanosti"

Umjesto zaključka - još pitanja

- Je li objavljivanje po modelima koji su trenutačno dominantni dobro rješenje? Ili barem bolje od tradicionalnog?
- Omogućava li trenutni sustav dostupnost (engl. accessibility) i jednakost (engl. equity)?
- Je li OAP povećao troškove znanstvenog izdavaštva i priuštivosti objavljivanja (engl. affordability)?
- Smanjuje li (nehotično) OAP kvalitetu recenzijskog postupka?
 - kaotična masa (krivih, loših) informacija na internetu zahtijeva veći recenzijski nadzor...
- Položaj i uloga javnih repozitorija u znanstvenom sustavu?
 - preporuke i zahtjevi financijera i ustanova nisu proizveli željeni učinak; znanstvenici a priori odbacuju „naredbe odozgo”...
- Koliki je utjecaj sustava vrednovanja na znanstvenu komunikaciju?
 - reforma vrednovanja, sveobuhvatno vrednovanje, široko prihvaćene međunarodne inicijative, ali:
 - „Quantitative metrics undoubtedly have limitations; however, their uncritical dismissal may aggravate injustices and inequities, especially in nonmeritocratic environments.” Ioannidis, J. P. A., & Maniatis, Z. (2023). In defense of quantitative metrics in researcher assessments. *PLoS biology*, 21(12), e3002408
- AI tvrtke profitiraju na slobodno dostupnim informacijama; hoćemo li se vratiti na „paywall”?